

UNIUNEA EUROPEANA

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Investește în oameni !

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013

Axa prioritară nr.1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție 1.5 “Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”

Titlul proiectului: **“Valorificarea identităților culturale în procesele globale”**

Beneficiar: **Academia Română**

Numărul de identificare al contractului: **POSDRU/89/1.5/S/59758**

Cercetător postdoc: Dr. Anda-Lucia Spănu

Expert coordonator: Prof.dr. Paul Helmut Niedermaier

Vechi reprezentări ale orașelor actualei României – element de cunoaștere pentru cultura europeană

De vreo 8000 de ani orașele au influențat viața oamenilor. În prezent, mai mult de jumătate din populația lumii trăiește în așezări urbane, fapt ce determină în mare măsură stilul de viață și mentalitățile. Orașul a fost dintotdeauna motorul evoluțiilor tehnologice, economice, instituționale și spirituale, care au dus la progresul societății, și poate chiar a întregii omeniri. De aceea, istoriografia urbană a apărut de timpuriu, iar istoria urbană este astăzi o ramură specializată a științelor istorice.

Cercetările din domeniul artei și al istoriei urbane din ultimele decenii intensifică interesul față de reprezentările de orașe. Dacă până de curând erau considerate importante din punctul de vedere al istoriei artei doar pentru valorile lor estetic-artistice, cercetările de istorie urbană au relevat importanța lor și din punct de vedere al informației istorice.¹

De-a lungul ultimelor cinci secole imaginile au fost adesea utilizate pentru a ilustra cărțile cu caracter istoric și nu numai. În timp, aceste imagini au devenit surse istorice independente, de care istoricii secolului al XXI-lea încep să se folosească (sau ar trebui să o facă) în activitatea lor de documentare asupra unei anumite teme.

Grafica documentară urbană (sau izvoarele istorice vizuale) înfățișează imagini totale sau parțiale ale unor orașe, încadrate cronologic între sfârșitul secolului al XV-lea și apariția fotografiei, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Aceasta include desene, gravuri mono- și policrome (indiferent de suportul pe care au fost realizate), acuarele și diferitele genuri ale picturii.

În general în literatura de specialitate astfel de imagini sunt numite „vederi de orașe”, termen mai puțin potrivit decât cel de „vedute”, însă acest din urmă termen trimite la imaginea artistică, este unul al

¹ Heinrich W. Schüpp, *Stadtbild und Historismus. Überlegungen Serie von Braunschweig-Abbildungen in Otto von Heinemanns „Das Königreich Hannover und das Herzogtum Braunschweig”*, în *Civitas Communis. Studien zum Europäischen Städtewesen. Festschrift Heintz Stoob zum 65. Geburtsatg*, Teil 1, Böhlau Verlag Köln Eien, 1985, p. 355.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

istoriei artei ce face referire directă la pictura italiană a secolului al XVIII-lea. Ca termen neutru se consideră a fi mai potrivit cel de „representare a orașului”.²

Imaginile istorice ale orașelor noastre au fost realizate, în ultimele patru secole, pe o gamă foarte variată de suporturi: pe pereți (ai caselor sau capelelor), pe monede și pe medalii, pe altare și alte obiecte de cult, pe decoruri scenografice, pe documente și alte obiecte de breaslă, pe cărți de joc și chiar pe veselă. Ele au fost marcate de spiritul fiecărei epoci istorice și culturale căreia i-au aparținut, de stilurile artistice ale vremii, dar și de scopurile pentru care au fost realizate. O bună parte a lor au făcut subiectul unor tablouri sau altor lucrări de artă, însă marea majoritate a imaginilor de orașe au fost tipărite.

Imaginile tipărite ale orașelor apar în ultimele decenii ale secolului al XV-lea, odată cu primele cărți ilustrate.

Dacă în 1474 exista o singură imagine de oraș publicată, cea a orașului Köln, 100% fantezistă, în 1486 erau deja 44, dintre care două identificabile (Veneția și Vatican)³. Se pare că în această creștere a producției de imagini un rol important a avut dezvoltarea mobilității societății Europei occidentale.

În secolul al XVI-lea se puteau găsi publicate, în cărți care se ocupau doar sau mai ales de orașe, 30 de reprezentări de orașe europene considerate conforme cu realitatea. La mijlocul secolului numărul era dublu, la sfârșitul său, împărțit. Treizeci de ani mai târziu numărul acestora s-a dublat din nou, iar la mijlocul secolului al XVII-lea se găseau 2000 de vederi generale numai în manualele lui Matthäus Merian.⁴

Orașele importante aveau mai multe vederi, din toate direcțiile, din profil, din perspectiva zborului de pasăre; aveau, de asemenea, monografii și planuri. Ploaia de imagini a determinat – la jumătatea secolului al XVII-lea – o perioadă de stagnare a categoriei cărților cu imagini de orașe. S-au vândut în continuare bine, dar nu s-au mai făcut imagini noi, ci s-au copiat cele existente.

Cărțile cu imagini de orașe au fost un fenomen de piață. Ele satisfăceau nevoia de imagini a locurilor îndepărtate, a celor ce nu puteau călători. În secolul al XVIII-lea piața acestui tip de cărți s-a schimbat, acestea mutându-se din librării la anticari și colecționari.

Una sau mai multe reprezentări ale orașelor noastre pot fi găsite într-un număr de 62 de astfel de lucrări, tipărite în diferite limbi în mari centre tipografice occidentale, în intervalul 1596-1864 – identificate în timpul alcătuirii repertoriului reprezentărilor de orașe ale actualei României, ce cuprinde peste 600 de imagini istorice –, sau în presa ilustrată care a înregistrat un mare avânt în secolul al XIX-lea. Suma tuturor imaginilor de orașe din aceste tipărituri reprezintă jumătate din totalul imaginilor repertoriate.

În secolul al XIX-lea se face trecerea de la vederile generale ale orașelor la unele parțiale, care ofereau posibilitatea relevării mai multor detalii. Apare și un alt element nou, în legătură cu artiștii-autori ai acestor reprezentări: dacă autorii imaginilor de orașe din secolele anterioare erau majoritatea anonimi și de cele mai multe ori se mulțumeau să copieze reprezentări mai vechi, cei din secolul al XIX-lea sunt mai toți pictori de profesie, sau cel puțin artiști amatori, prezența lor „la fața locului” fiind aproape întotdeauna documentată.

Imaginile redau, cel mai adesea, monumente reprezentative din punct de vedere politic, social sau cultural, importanța detaliilor arhitecturale fiind în acest caz evidentă. Există însă în acest secol și imagini, e

² Michael Schmitt, *Vorbild, Abbild und Kopie. Zur Entwicklung von Sehweisen und Darstellungen in druckgraphischen Stadtabbildungen des 15. bis 18. Jahrhunderts am Beispiel Aachen*, în *Civitatum Communitas. Studien zum Europäischen Städtewesen. Festschrift Heintz Stoob zum 65. Geburtsatg*, Teil 1, Böhlau Verlag Köln Eien, 1985, p. 324.

³ Wolfgang Behringer, *Die großen Städtebücher und ihre Voraussetzungen*, în *Das Bild der Stadt in der Neuzeit 1400-1800*, unter Mitwirkung zahlreicher Autoren herausgegeben von Wolfgang Behringer und Bernd Roeck, München, Verlag C.H. Beck, 1999, p. 82.

⁴ *Ibidem*, p. 88.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
CERCETĂRII
TINERETULUI
ȘI SPORTULUI
OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

drept, mai puțin numeroase, care ne prezintă locuri anonime ale orașelor, pline de viață, nici în acest caz nefiind uitate amănunțele legate de arhitectura specifică a locului.

Principatele române au reprezentat pentru mai multe secole un spațiu de desfășurare al legăturilor politice dintre Apus și Răsărit. Astfel, lumea noastră vine în contact cu diverse culturi prin intermediul călătorilor. Ei își vor nota impresiile în cărți publicate în limba latină sau cea a principalelor imprimării europene. Cele mai multe din aceste lucrări se referă la țările române în cadrul conflictelor dintre lumea europeană și cea otomană⁵. Denumirile orașelor din actualul spațiu românesc sunt preluate, din diferite cronici sau alt gen de scrieri, în transcriere latină, germană sau maghiară.

S-a considerat că multe dintre gravurile secolelor al XVI-lea – al XVIII-lea includ, alături de exagerările specifice epocii, și o serie de informații reale⁶. Fără a exclude posibilele excepții, consider că reprezentările orașelor noastre, realizate în acest secol, ca și cele anterioare, de altfel, sunt rezultatul folosirii imaginației pentru înfățișarea unui anumit loc.

Reprezentările grafice ale orașelor noastre din perioada menționată au fost realizate, în marea lor majoritate, de către călători veniți din Occident (sau de anumiți artiști, la cererea acestora). Pentru a putea desena un loc necunoscut lor (pe care îl aveau în fața ochilor sau pe care și-l imaginau), acești artiști trebuiau mai întâi să îl înțeleagă, să îl încadreze într-un tipar cunoscut, funcție de informațiile deținute. Modalitatea de a face acest lucru era aceea de a adapta o schemă tipică de oraș, pe care o cunoșteau deja, prin adăugarea unui număr de trăsături distinctive, suficiente pentru ca orașul astfel rezultat să poată fi acceptat (sau chiar recunoscut) de către eventualii privitori ai imaginii.⁷

Mai mult, aceste imagini erau destinate celor rămași acasă, care nu au văzut și, probabil, nu aveau să vadă niciodată locurile respective, dar recunoșteau în ele ceea ce ei defineau prin termenul de „oraș”. Acesta este motivul pentru care orașele din spațiul actualei României, reprezentate de artiștii acelor secole, arătau ca cele occidentale. Din acest motiv imaginile orașelor Țărilor Române nu sunt decât adaptări ale unor orașe medievale apusene. Acest lucru este valabil și pentru vederi ale orașelor Transilvaniei, care însă corespund, din punct de vedere al aspectului, realității occidentale⁸.

Acest tip de imagini au circulat foarte mult, fiind folosite de mai mulți editori, pentru ilustrarea lucrărilor care tratau evenimentele epocii. Preluarea, în mod repetat, a imaginilor, se va transforma într-un adevărat fenomen ce se va generaliza. Vederile de orașe (și nu numai) erau preluate fie în forma lor originală, fie cu textul modificat sau cu schimbarea personajelor ce populau prim-planul sau, în cel mai fericit caz, cu retușuri și uneori cu schimbarea dimensiunilor.

Copierea era o importantă parte din pregătirea artistului, mai ales dacă acesta se pregătea în domeniul artelor grafice. Reproducerea era o modalitate acceptată, dacă nu chiar o cerință în procesul educației artistului.⁹ Studiul copiilor (succesive, în anumite situații) și a transformărilor suferite de acestea, rămâne una dintre cele mai mari sarcini ale istoriei (istoricului) imaginilor.¹⁰

⁵ *The Romanian World in Images. XV–XIX Centuries*, interactive CD-ROM / *Lumea românească în imagini. Secolele XV–XIX*, CD-ROM interactiv, NOI Media Print, București, [2004].

⁶ Florența Ivaniuc, *Peisajul românesc în gravura universală din secolele XVI–XVIII: între realitate și convenție*, în *Roumania and Western Civilization. România și civilizația Occidentală*, Iași, 1997, p. 74.

⁷ E. H. Gombrich, *Artă și iluzie*, Editura Meridiane, București, 1973, p. 104.

⁸ Andrei Cornea, *De la portulan la vederea turistică. Ilustratori străini și realități românești în secolele XVIII–XIX*, Editura Sport-Turism, București, 1977, p. 38.

⁹ Andrea Bubenik, *The Art of Albrecht Dürer in the Context of the Court of Rudolf II*, *Studia Rudolphina*. Bulletin of the Research Center for Visual Arts and Culture in the Age of Rudolf II, Institute of Art History, Academy of Sciences of the Czech Republic, 2005, 5, p. 20.

¹⁰ David Freedberg, *The Power of Images: Studies in the History and Theorie of Response*, Chicago, University of Chicago Press, 1989, p. 121.